

Teško je biti obupan

Josip Osti

Po krvavi vojni v nekdanji Jugoslaviji, ki se je zaenkrat končala tudi na Kosovu, se končuje proces parceliranja, ki se je začel z razpadom Avstro-Ogrske. Bosna in Hercegovina je že razkosana in razdeljena na tri etnične dele, srbski, hrvaški in bošnjaški. Neposredno pred tem je bila književnost v BiH razdeljena na tri nacionalne književnosti, v katerih, seveda, ni bilo mesta za dela pisateljev, ki niso pripadniki katerega od teh treh narodov. Kot otrok iz nacionalno mešanega zakona (mati bosenska Hrvatica, oče bosenski Slovenec) sem se tudi sam znašel med tistimi, ki so na tak način izrinjeni iz književnosti v BiH. Zase, ki se nočem in ne morem nacionalno opredeljevati, že nekaj časa pravim, da sem četrta stran bosensko-hercegovskega trikotnika. Tudi književnega. Torej, neobstoječa stran. Tega ne omenjam zaradi sebe, kajti nimam se za pisatelja, ki ustvarja kakršno koli nacionalno, temveč le svojo književnost. Pišem jo v jeziku svojih spominov, ki nima več niti svojega imena, kajti tudi jezik v BiH je razdeljen na tri nacionalne jezike, ki se vse bolj razlikujejo in oddaljujejo drug od drugega.

Primerov, podobnih mojemu, je v BiH več. Naj omenim le dva, ki nista več med živimi, Isaka Samokovlijo, židovskega rodu, in Detka Petrova, bolgarskega rodu. Tako ni le v BiH. Spomnimo se pisateljev, ki so živeli v enem jezikovnem okolju, pisali pa so v drugem jeziku. Zgovorni so številni primeri pisateljev židovskega rodu, ki

so pisali v špansko-židovskem jeziku kot sefardi in ki so prišli tudi v Bosno po izgonu iz Španije leta 1492, ali v jidišu, v katerem so pisali Židi v srednji in vzhodni Evropi. Špansko-židovski jezik in jidiš sta v Evropi skoraj popolnoma izginila, predvsem zaradi tragične usode Židov, ki so se, če so ušli smrti, večinoma razselili. S tem je postala književnost, napisana v teh jezikih, nedostopna in potisnjena v pozabo. Zelo znani pripovednik Isaac Bashevis Singer, ki je tudi po odhodu iz Poljske v Ameriko pisal v jidišu, ni izjema. Njegovih čudežnih zgodb namreč ni mogoče najti v antologijah poljske proze, ker enostavno niso pisane v poljščini, do Nobelove nagrade pa so ga pripeljali v glavnem prevodi njegovih del, predvsem v angleščino.

Avstro-Ogrska, svojčas oblika nekakšne srednjeevropske unije, je razpadla predvsem zaradi tega, ker različni narodi, ki so živeli v njej, niso hoteli živeti z drugimi, temveč v svoji lastni nacionalni državi, s svojo lastno nacionalno identiteto; to pomeni, med drugim, imeti tudi svojo lastno nacionalno književnost, ki je napisana v nacionalnem jeziku. Mnogi evropski narodi oziroma države, med njimi tiste, ki so te želje in sanje pred nedavnim uresničili, si prizadevajo, da pridejo v Evropsko unijo. Za to si bo gotovo kmalu prizadevala tudi takšna ali drugačna Bosna in Hercegovina. Evropska unija je in bo verjetno drugačna, kot je bila Avstro-Ogrska, zdi pa se mi, da je upravičen strah, da bo tudi v njej ogrožena nacionalna in kulturna identiteta posebno maloštevilnih narodov, še posebno njihovi jeziki in v teh jezikih ustvarjena književnost.

Ob tem ni mogoče spregledati amerikanizacije kot za zdaj najširšega kroga procesa globalizacije, ki bo verjetno imela svoje dobre, toda tudi slabe strani. Čas bo pokazal, česa bo več. Čeprav književnost znotraj sleherne kulture vedno najbolj prepoznavno izraža duha naroda, njegove posebnosti in vrednosti, je knjiga na evropskem in ameriškem tržišču, ki je vzorec jutrišnjega svetovnega, samo blago, in še to večinoma nezanimivo. Še posebno je to knjiga malih ali manjših narodov, ki bo na svetovno oziroma globalno vaško tržišče prihajala le v prevodu, predvsem v angleščino. Proces globalizacije pospešuje namreč premoč angleščine, ki je skupaj z do-

larjem sredstvo svojevrstne novodobne kolonizacije. Denar je, kot pravi slovenski pregovor in verjetno ne le slovenski, sveta vladar.

Namenoma poenostavljam te zelo zapletene zadeve. Toda – kot pravim tudi v eni izmed svojih pesmi – lahko je biti pameten, težko je biti obupan. Razlogov za obup je danes več kot dovolj. V času vsakovrstnega nasilja je mogoče tudi proces globalizacije videti kot legalizacijo pravice večjega in močnejšega naroda, da vpliva na usodo manjšega in šibkejšega. Podobno kot je pravica večje in močnejše ribe, da poje manjšo in šibkejšo. Konec procesa globalizacije, ki ga bo spremljalo stopnjevanje dehumanizacije, je

mogoče videti kot situacijo, v kateri se bo znašla največja in najmočnejša riba, ko bo pojedla vse manjše in šibkejše od nje. Morala bo zagristi v lastni rep. Potem pa požreti samo sebe.

Danes se, žal, ljudje na različnih koncih sveta medsebojno dobesedno požirajo. Požiranje je posledica nestrpnosti in sovraštva do drugega in drugačnega. Ko bi se izognila nasilju močnejšega nad šibkejšim, bi bila globalizacija, ki sledi parceliranju, lahko podobna lepemu kalejdoskopskemu mozaiku, sestavljenemu iz koščkov različnih velikosti in barv. Zdi se mi, da si je književnost, kot tudi celotna umetnost, ves čas prizadevala prav za takšno globalizacijo. Posebno s svojimi številnimi variacijami na dve osnovni temi: ljubezen in smrt, zaradi katerih so vse nacionalne književnosti hkrati univerzalne. Zavest o minljivosti in smrtnosti spodbuja človeka, da ceni življenje, ljubezen pa to življenje, kakršno koli že je, edina osmišlja. Pri tem ne smemo spregledati dejstva, da vse nacionalne književnosti prispevajo k svetovni književnosti, kajti ta ni nič drugega kot zbir doseženih vrhov v nacionalnih književnostih, ki jih zaradi jezikovnih razlik ni mogoče vzporejati.

Zdi se mi, da globalizacija, kakor koli jo že vidijo vsakovrstni, ne le politični futuristi, ne bo nič spremenila v bistvu književnosti posameznih narodov,

spremenil se bo verjetno le odnos med nacionalnimi književnostmi. Spremenila se bo optika njihovega medsebojnega videnja in vrednotenja. Kajti tudi če določen jezik, za zdaj te tendence kaže angleščina, ne bo pogoltnil jezikov, ki jih uporabljajo pisatelji drugače govorečih, manj številnih narodov, bo stanje še slabše, kot je zdaj. Nacionalne književnosti večjih in manjših narodov se bodo, slikovito povedano, še naprej gledale skozi isti daljnogled, le da z dveh različnih strani. Za večje nacionalne književnosti bodo manjše videti še bolj oddaljene in manjše oziroma manj vredne, kot so, manjšim pa se bodo večje zdele bližje in večje oziroma vrednejše, kot so. Kajti o umetniških vrednotah bodo merila, žal, postavljali gospodarji enotnega, obenem pa neusmiljenega tržišča.

Bojim se, da bo proces globalizacije brez resnične humanizacije medsebojnih odnosov oziroma brez ljubezni do drugega in drugačnega človeka, enako enkratnega in neponovljivega, ogrozil, tako v ožji kot tudi v širši skupnosti, ne le književno ustvarjanje pisateljev, ki pišejo v manjših jezikih, ampak tudi sam obstoj nacionalnih književnosti. Kolikor je to seveda v naših močeh, si moramo prizadevati, da bo v procesu globalizacije čim manj nasilja. Če se bo stopnjevalo, se lahko zgodi, da se tudi pri ljudeh ponovi zgodba o izgubljenih dinosavrih.